

Welkom

30 juni 2022

Programma

- 15.00 - 15.30 uur inloop, netwerkmoment met koffie en thee
- 15.30 - 16.30 uur programma met sprekers en discussie
- 16.30 - 17.30 uur netwerkborrel, met een hapje en een drankje

Energietransitie bedrijven

Aan de slag in Lek & Merwede

Roelf Polman, directeur coöperatieve Rabobank

Rabobank

Inhoud

- 1 Waarom verduurzamen bedrijven?
- 2 Hoe staan we ervoor in de regio Zuid-Holland?
- 3 Hoe staan we ervoor in regio Lek & Merwede
- 4 Rol van Rabobank
- 5 Rabobank Duurzaam vastgoed tool

Waarom verduurzamen voor bedrijven ?

Klimaatconferentie Parijs 2015

- <2° Celsius
- Geen fossiele brandstoffen meer

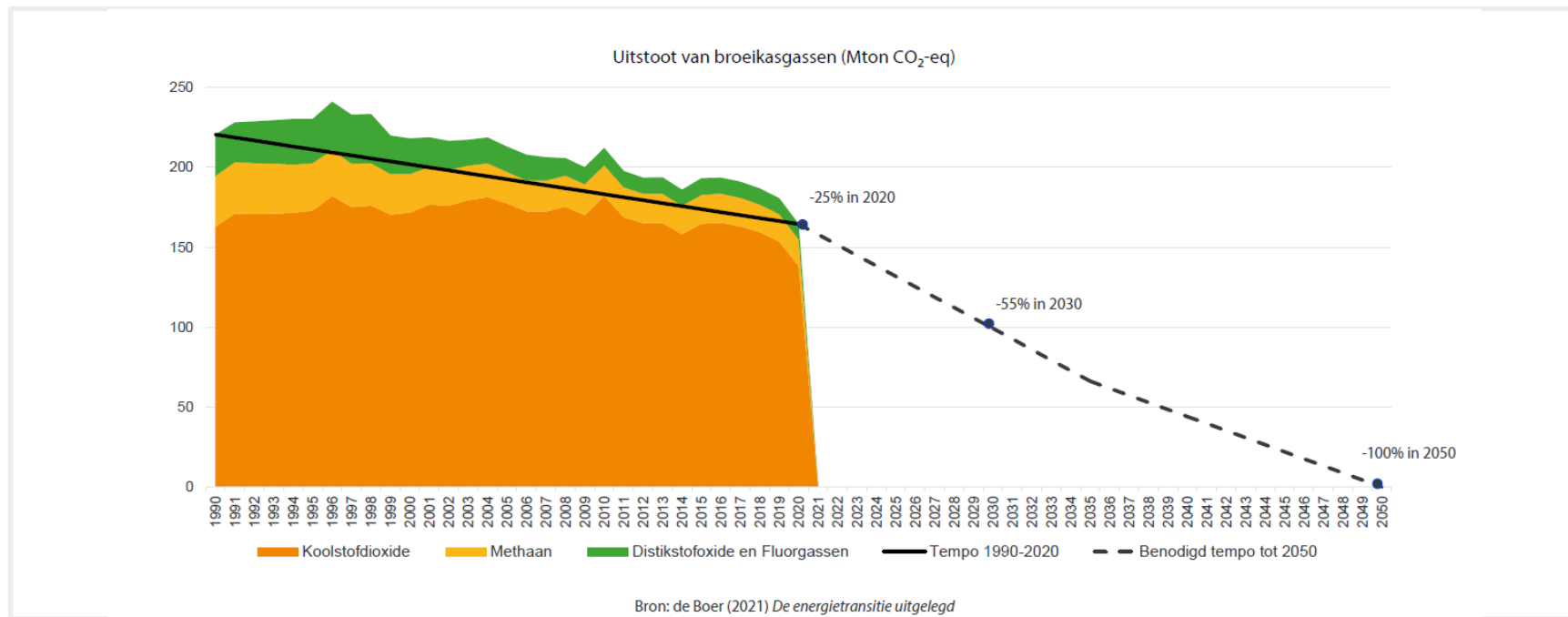
Klimaatakkoord Nederland 2019

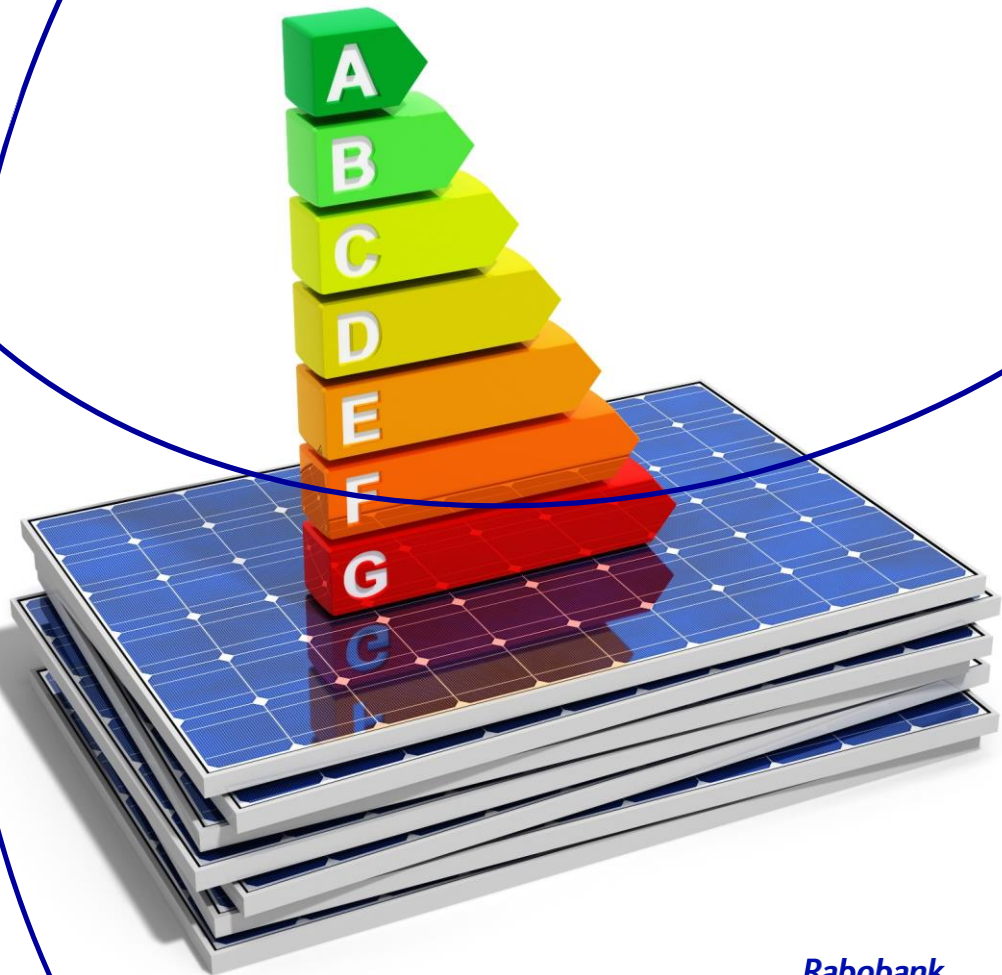
- Reductie 49% CO₂ in 2030
- 47Mt CO₂ reductie 2030

De uitdaging van Parijs 2030 is groot

- 25% CO₂ reductie is gerealiseerd sinds 1990, nog 75% te gaan in de komende 30 jaar

Waarom verduurzamen Bedrijven?

Ontwikkelingen in de maatschappij

Afscheid van fossiele brandstoffen

- Regionale Energie Strategie (RES)
- Warmte visie per gemeente in 2021

Decentralisatie

- 50% van nieuwe duurzame opwek in eigendom van de lokale omgeving in 2050
- Wijkgerichte aanpak

Democratisering

- Groeiend aantal (energie) collectieve (3000)
- Bedrijven en burgers

Knelpunten

- Netcongestie, verzekeren, dakconstructie
- Supplychain problemen

Wat is de opgave: gebouwde omgeving

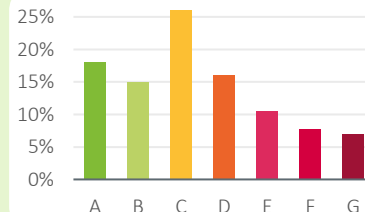
1,1 miljoen gebouwen

7,7 miljoen woningen
13.336 wijken

7000 woningen, 8 wijk
per week energieneutraal

Wat is de opgave: bedrijventerreinen

3800 bedrijventerreinen

112.130 ha oppervlakte

699 PJ energieverbruik
30% van het landelijke
verbruik

Welke elementen zijn er nodig voor een significante verbetering?

Nieuwe wetgeving in de maak

Kabinet wil vanaf 2025 verplicht zonnepanelen op grote daken nieuwe bedrijven

20 mei 2022 18:21

Laatste update: 21 mei 2022 20:07

441 NUjjj-reacties

Alle nieuwe bedrijfspanden met een oppervlakte groter dan 250 vierkante meter moeten per 2025 zo gebouwd worden dat de dakconstructie

Kabinet wil hybride warmtepomp voor huishoudens vanaf 2026 verplichten bij vervanging cv-ketel: dat kost al gauw €7.000

Business Insider Nederland, ANP
17 mei 2022

ENERGIE

Rusland draait gaskraan naar Nederlandse Gasterra dicht

Russen stoppen levering nadat de gashandelaar weigert op betalingseisen Gazprom in te gaan. Ongeveer 2 miljard

Waarom verduurzamen voor bedrijven:

Wetgeving & regelgeving

Van wie zal met name de bereidheid tot duurzame verandering moeten komen?

Erkende maatregelen lijst

- Erkende maatregelen is een verzamelnaam voor verschillende energiebesparende maatregelen, die staan in wet milieubeheer
- Bedrijven die > 50.000 kWh of >25.000 m³ verbruiken zijn verplicht om om maatregelen te nemen die binnen vijf jaar terugverdiend worden.
- Manier om hieraan te voldoen is het volgen van de Erkende Maatregelen lijst (EML)
- Gemeente of omgevingsdienst controleert. Sinds 2019 moet u ook voldoen aan de informatieplicht, via het E loket

Overheid stelt meer eisen aan vastgoed

Energielabel C
voor kantoren

2023

Energielabel A verwacht
voor alle gebouwen

2030

Alle gebouwen
energieneutraal

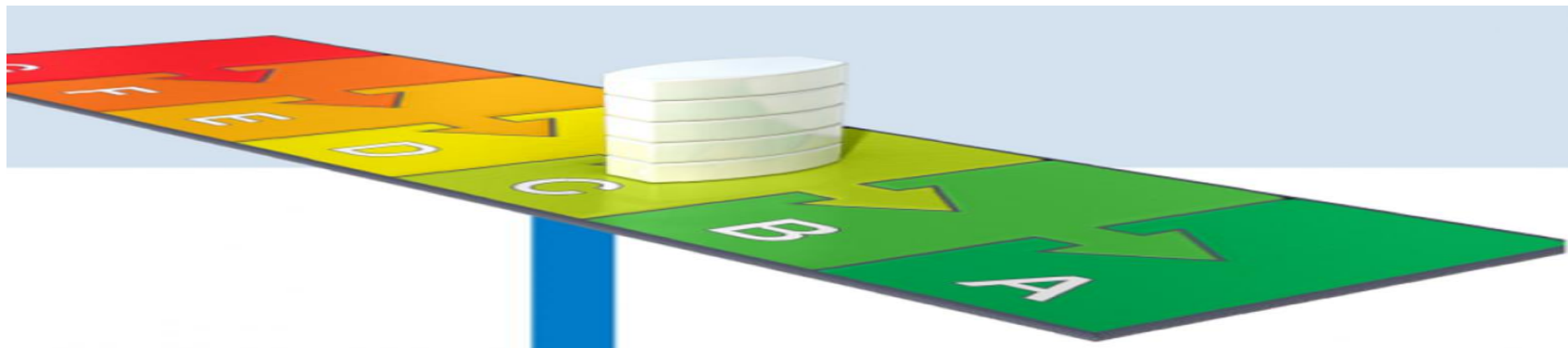
2050

Nu

- Energielabel bij verkoop of verhuur
- Uitvoeren erkende maatregelen (TVT < 5 jaar)
- Informatieplicht / EED audit

Energielabel C

- Per 1 januari 2023 moet elk kantoorgebouw minimaal energielabel C hebben.
- Voldoet het gebouw dan niet aan de eisen, dan mag u het per 1 januari 2023 niet meer als kantoor gebruiken.
- Deze verplichting staat in het Bouwbesluit 2012.

Energielabel C

- Het energielabel is maximaal 10 jaar geldig. Let dus op de verloopdatum van uw energielabel; de allereerste energielabels uit 2008 verliepen in 2018.
- De verplichting geldt niet als:
 - de gebruiksoppervlakte van de kantoorfuncties (exclusief nevenfuncties) <50% is van de totale gebruiksoppervlakte van het gebouw;
 - de gebruiksoppervlakte van de kantoorfuncties en nevenfuncties daarvan in het gebouw <100 m₂ is;
 - het gaat om rijksmonumenten als bedoeld in artikel 1.1 van de Erfgoedwet of in de provinciale of gemeentelijke monumentenverordening;

Hoe vraag je een energielabel aan?

- Het energielabel kan opgesteld worden door een vakbekwaam energieadviseur die aangesloten is bij een Certificerende Instelling (CI). Bijvoorbeeld Energieke Regio
- De energieadviseur moet bovendien werkzaam zijn voor een organisatie met een Beoordelingsrichtlijn (BRL) 9500-U-certificaat.
- Lijst op www.rvo.nl ([Centraal register techniek](#))
- De geregistreerde energielabels utiliteitsgebouwen raadplegen? Maak dan gebruik van het [EP-Online register](#).

Situatie kring Zuid-Holland

Hoe staan we ervoor?

Kring Zuid-Holland

Bedrijventerreinen, labels en CO2 uitstoot

Kring Zuid-Holland

386 bedrijventerreinen

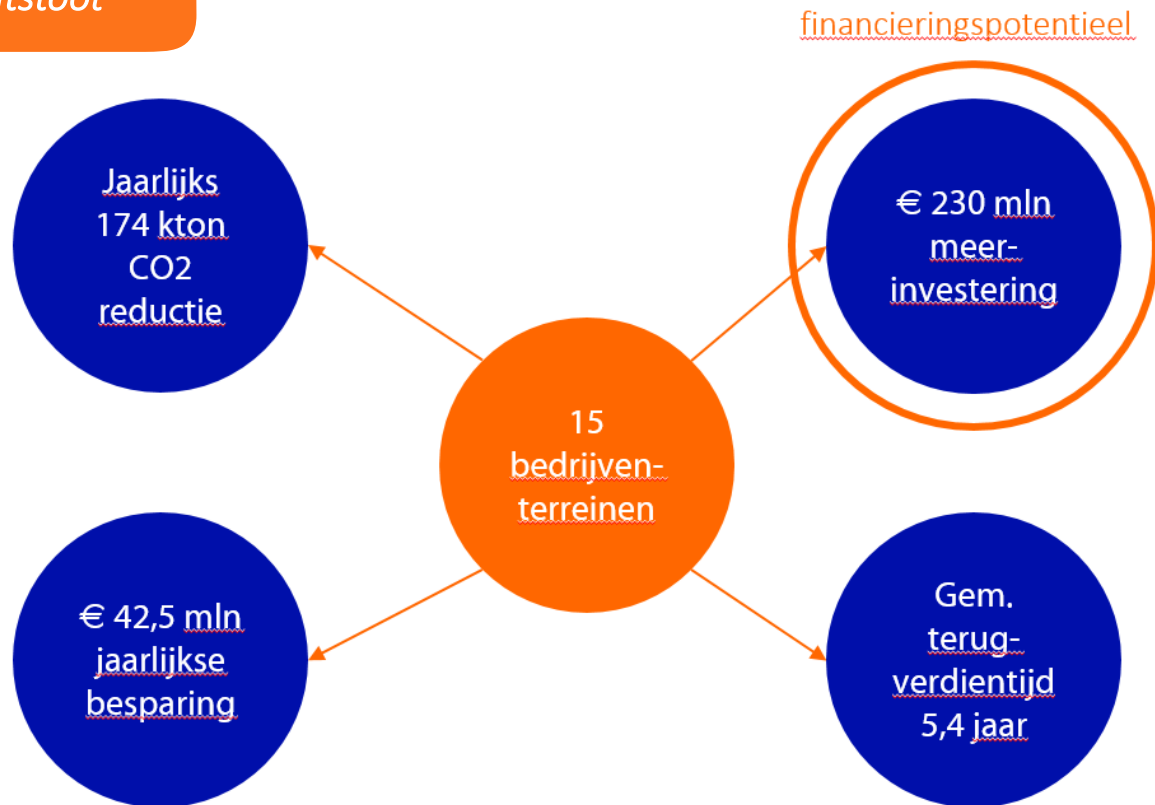
Gem. 8,9 kton CO2
uitstoot*

Totaal 3.435 kton

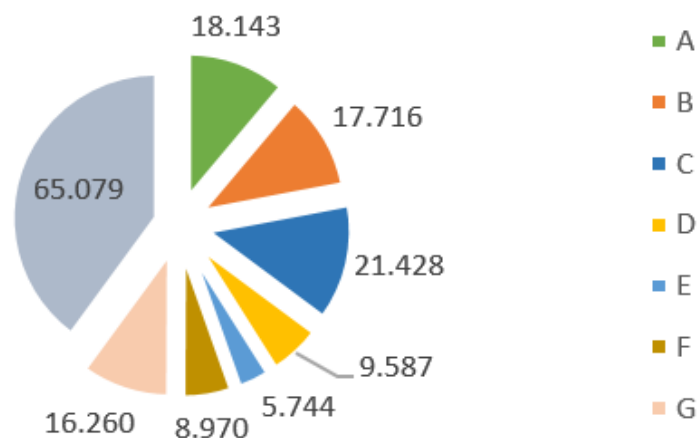
15 bedrijventerreinen

245 kton CO2 uitstoot
€ 55 mln energiekosten

*Bron: [TNO](#)

Aantal Bedrijven Kring Zuid Holland met Energielabel

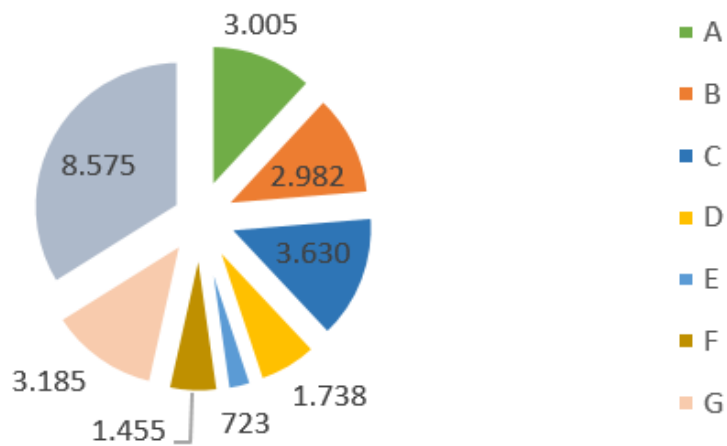

Energielabel	Aantal Bedrijven ZH	Percentage
A	18.143	11%
B	17.716	11%
C	21.428	13%
D	9.587	6%
E	5.744	4%
F	8.970	6%
G	16.260	10%
Geen	65.079	40%
Eindtotaal	162.927	100%

Situatie Lek & Merwede

Hoe staan we ervoor?

Aantal Bedrijven Lek & Merwede met Energielabel

Energielabel	Aantal Bedrijven L&M	Percentage
A	3.005	12%
B	2.982	12%
C	3.630	14%
D	1.738	7%
E	723	3%
F	1.455	6%
G	3.185	13%
Geen	8.575	34%
Totaal	25.293	100%

Bedrijventerreinen Lek & Merwede

Dashboard

*De Hagen en Biezen Vianen
Nieuweweg Hardinxveld-Giessendam
Nijverwaard Sliedrecht*

57067 totale CO2 uitstoot in ton
€ 13.373.000 totale energiekosten
€ 53.119.000 meerinvestering,
terugverdientijd 5 jaar

174 kantoren hebben label
D, E, F of G

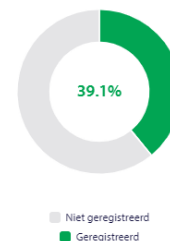
Meest besparende maatregelen

De meest besparende maatregelen van de gehele portfolio in euro's per jaar.

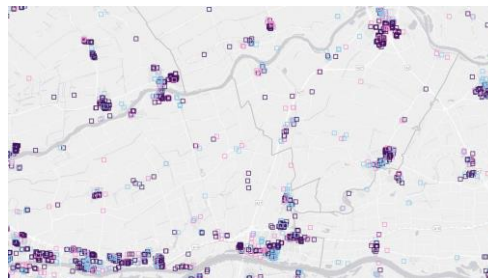
Geregistreerde energielabels

39.1% van je energielabels is geregistreerd.

Verdeling energielabels

45.8% van je energielabels is groen.

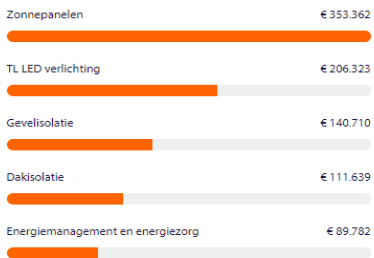
Source

Bedrijventerreinen Meerkerk

Dashboard

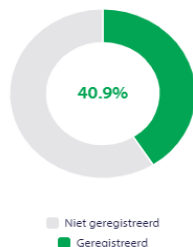
Meest besparende maatregelen

De meest besparende maatregelen van de gehele portfolio in euro's per jaar.

Geregistreerde energielabels

40.9% van je energielabels is geregistreerd.

Verdeling energielabels

51.7% van je energielabels is groen.

Portfolio samenvatting

Aantal gebouwen

149

Oppervlakte portfolio

95.183 m²

Totale CO₂-uitstoot

5.806 ton

Totale energiekosten

€ 1.388.000

m²

***Wat is de rol van de
Rabobank hierin?***

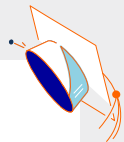

Rabobank

Wat kan Rabobank in een green deal inbrengen?

Kennis

- ✓ **Bijdrage aan Greendeal**
 - Programma's ET:
 - Gebiedscan energie
 - Advies energiebesparing
 - Advies zon op dak
 - Subsidie op investeringen
- ✓ **Programma's Circulair:**
 - Circotrack bedrijventerreinen
 - Circotrack sector/keten
 - Grondstoffenscan
 - Foodwaste
- ✓ **Programma Klimaatadaptatie**
 - Stresstest hitte
 - Verbeteren biodiversiteit
 - Wateroverlast
 - Vergroening terreinen
- ✓ **Bekostigingsmogelijkheden via subsidies**

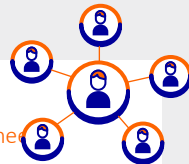
Geld

- ✓ **Financiering individuele klanten**
 - Financial lease
 - Bancaire lening
 - Project financiering
 - Korting met impact lening
 - Korting met groen lening
 - Financiering collectieven
- ✓ **Financiering energie coöperaties**
 - Projectfinanciering 1-3
 - Actie asbest eraf zon erop
 - Subsidie aanvragen >5 ondernemers
- ✓ **Collectieve verzekering**
 - Opstal verzekering KVO

Netwerk

- ✓ **Landelijk netwerk bij gemeenten en provincies**
- ✓ **Bekend met veel ondernemers verenigingen**
- ✓ **Partner van VNO/NCW en MKB NL**
- ✓ **Pool van Regie partners**
 - KplusV
 - Bedrijventerreinenaanpak.nl
 - Transitimakers
- ✓ **Pool van Expert partners**
 - Energieke Regio
 - Stichting Circo
 - Tauw
 - Arcadis
 - Witteveen en Bos
 - Greenlabel NL

Wat levert het op?

Meer

- Meer toekomstgerichte bedrijven
- Hogere waarde vastgoed
- Meer welzijn onder medewerkers
- Fijnere werkomgeving
- Hogere economische waarde
- Open innovatie
- Meer samenwerking
- Schoon, heel en veilig

Minder

- Minder CO₂ uitstoot
- Minder afvalstoffen
- Minder wateroverlast
- Minder hittestress
- Minder geluidsoverlast
- Minder luchtvervuiling

Hoe: bedrijventerreinen verduurzamen?

Sluit een **GREEN DEAL** met Gemeente, Ondernemersvereniging en Rabobank

Energietransitie

- Energiebesparende maatregelen
- Duurzame energie opwek
- Zelfvoorzienend terrein
- Storage en opslag
- Van het gas los
- Mobiliteit
- Elektrificatie Bedrijfsprocessen

Circulaire Economie

- Circulaire bedrijfsprocessen
- Duurzaam materiaal/biobased
- Afvalverwerking
- Recycling

Klimaatadaptatie en biodiversiteit

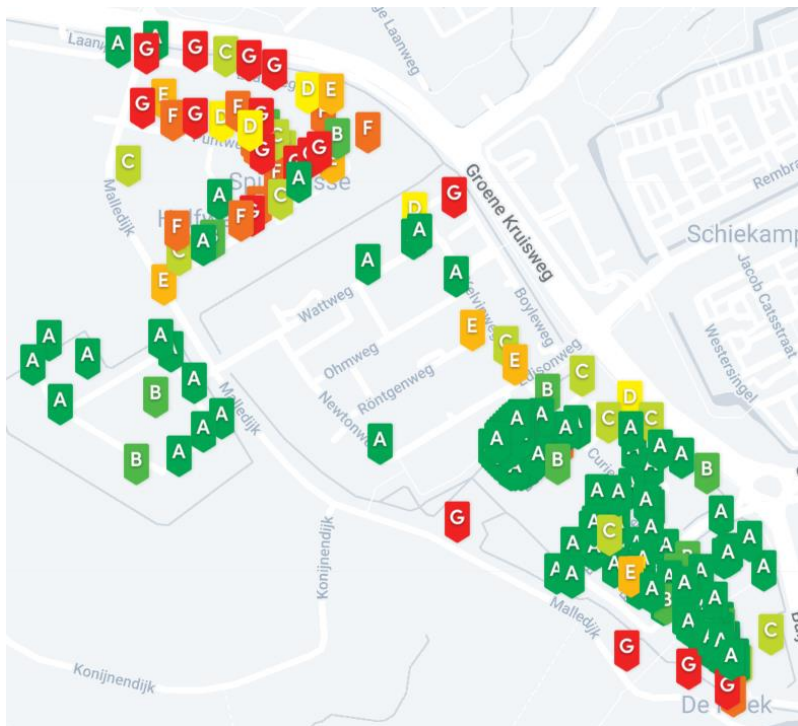
- Groenplan Bedrijventerrein
- Hitteplan
- Tegengaan wateroverlast
- Bomenplan
- Groene gevels/daken

Raboduurzaamvastgoed.nl

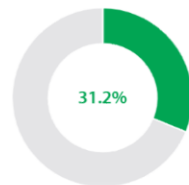
Inzicht in potentiële energiebesparing, CO₂-reductie en investeringskosten

Bedrijventerrein X

Geregistreerde energielabels

31.2% van je energielabels is geregistreerd.

Verdeling energielabels

78% van je energielabels is groen.

Verdiene aan verduurzamen ⓘ

Meerinvestering m²

Jaarlijkse besparing

€ 2.579.000

Meerinvestering i.p.v. conventioneel vervangen

€ 13.492.000

Terugverdientijd o.b.v. meerinvestering

5,2 jaar

Jaarlijkse CO₂ reductie

10.398 ton

Meest besparende maatregelen

De meest besparende maatregelen van de gehele portfolio in euro's per jaar.

Zonnepanelen

€ 743.120

TL LED verlichting

€ 637.490

Energiemanagement en energiezorg

€ 267.055

Gevelisolatie

€ 252.770

Dakisolatie

€ 209.390

Raboduurzaamvastgoedtool.nl

Op
individueel
niveau

Inzicht in potentiële energiebesparing, CO₂-reductie en investeringskosten

Gebouw Y:

Verdiene aan verduurzamen ⓘ

Meerinvestering

m²

	Jaarlijkse besparing	€ 140.000
	Meerinvestering i.p.v. conventioneel vervangen	€ 686.000
	Terugverdientijd o.b.v. meerinvestering	4,9 jaar
	Jaarlijkse CO ₂ reductie	605 ton
	Jaarlijkse impact energieverbruik	↓ 829.617 kWh ↓ 76.321 m ³

Maatregel	Besparing	Investering
Elektrische warmtepomp 	€ 11.000	€ 197.000
Varmteterugwinning ventilatie 	€ 20.000	€ 31.000
Zonnepanelen	€ 46.000	€ 360.000
Gasabsorptiewarmtepomp	€ 18.000	€ 171.000
Wakisolatie	€ 12.000	€ 259.000

Impact energielabel ⓘ

Verbetering van het energielabel ⓘ

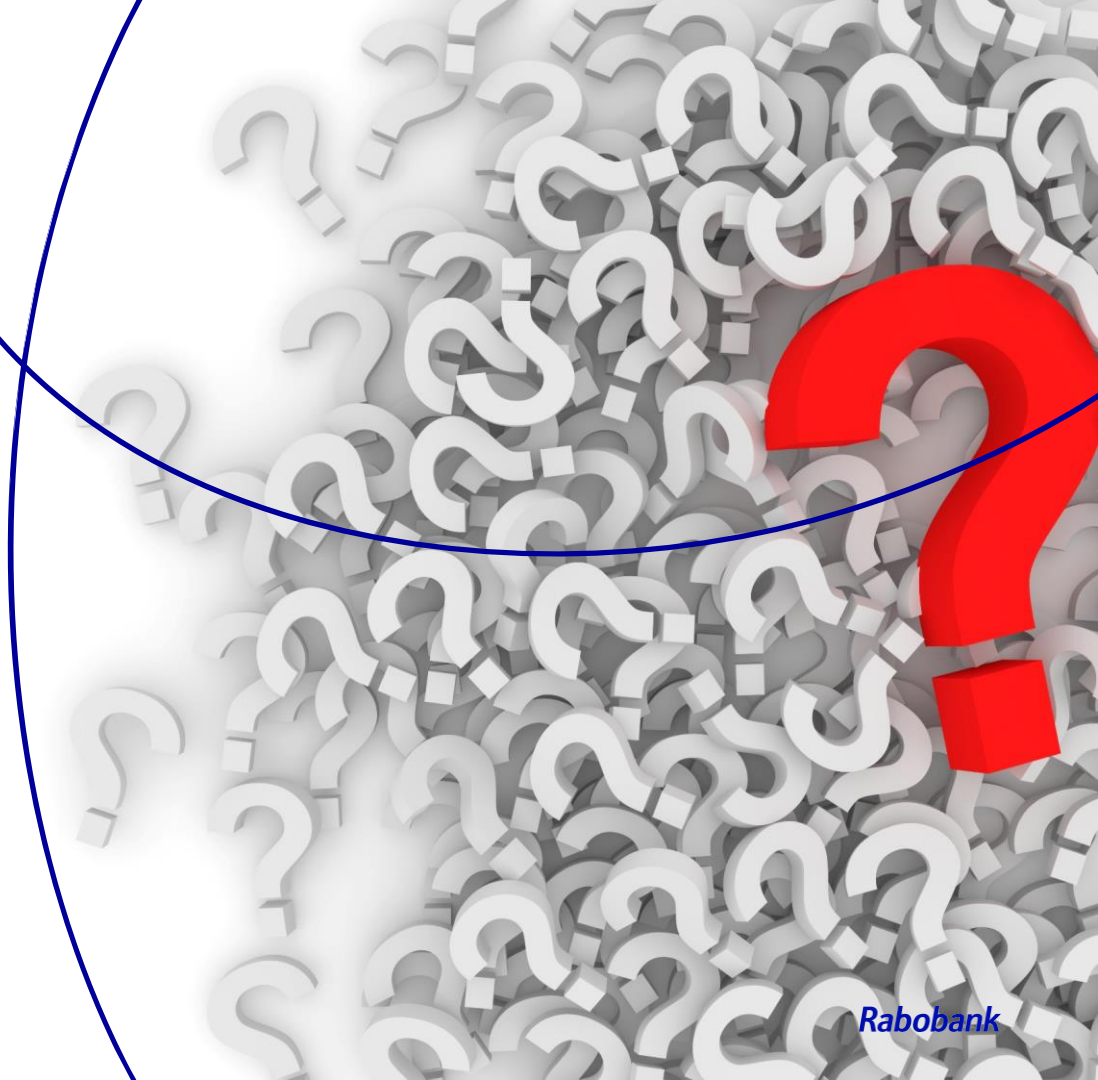
Gebaseerd op de geselecteerde maatregelen

Geregistreerd energielabel

Nieuw label

Vragen...

***Dank voor uw
aandacht***

Label C kantoren

Duurzaam
is geen begrip
✿ maar een
mindset

INTRODUCTIE

Rishi Sital

Projectmanager Beheer en Onderhoud

rsital@facilicom.nl

06 - 12 18 94 15

Jimmy Versluis

Senior Energieconsultant

jversluis@facilicom.nl

06 - 12 18 31 86

Happy
people
make
happy
people

INHOUD

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

1. WETTELIJKE VERPLICHTINGEN

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

Europese en Nederlandse doelstellingen

- 2030 55% CO2 reductie
- 2050 Klimaatneutraal

Nederlandse wetgeving

Organisatieniveau

- EED (Energy Efficiency Directive)
 1. Vanaf 250 FTE of € 50 mln omzet én € 43 mln balanstotaal;
 2. Inzichtelijk maken van energiestromen en besparende maatregelen;
- CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive)

Wanneer?

2015 (vierjaarlijks)

2024/2025

1. WETTELIJKE VERPLICHTINGEN

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

Nederlandse wetgeving

Locatieniveau

Wanneer?

• Energiebesparingsplicht	2008/2023
• Informatieplicht	01-07-2019/2023
• Energielabel C voor kantoren	2023
• Onderzoeksplicht	2023
1. Jaarverbruik vanaf 10. mln kWh of 170.000 m3 gas	
2. Vergunningplichtige- en EU ETS-bedrijven	
• Energielabel A labeplichtige gebouwen (prognose)	2030

1. WETTELIJKE VERPLICHTINGEN

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

EED (Energy Efficiency Directive)

- > 250 FTE of jaarlijks €50 mln omzet **én** 43 balanstotaal;
- Energiegebruik (gebouwen en vervoer) inzichtelijk maken;
- Energiestromen en energiebesparende maatregelen inzichtelijk maken;
- Vierjaarlijkse cyclus.

CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive)

- Opvolger NFRD (Non-Financial Reporting Directive)
- Verplicht wanneer er aan 2 van de 3 criteria wordt voldaan:
 1. >250 medewerkers;
 2. > €40 miljoen omzet per jaar;
 3. > €20 miljoen op de jaarbalans.

1. WETTELIJKE VERPLICHTINGEN

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

Wanneer?

- NFRD doelgroep: vanaf 2024 (bedrijven met een openbaar belang en meer dan 500 medewerkers)
- CSRD doelgroep: vanaf 2025
- Beursgenoteerd MKB: vanaf 2026

Wat?

- Duurzaamheidsontwikkelingen welke een impact hebben op het bedrijf;
- Impact van het bedrijf op mens en milieu;
- Meten van de langetermijndoelstellingen betreft duurzaamheid;
- Cijfers aangaande milieu en social kapitaal;
- Verplichte externe accountantscontrole.

1. WETTELIJKE VERPLICHTINGEN

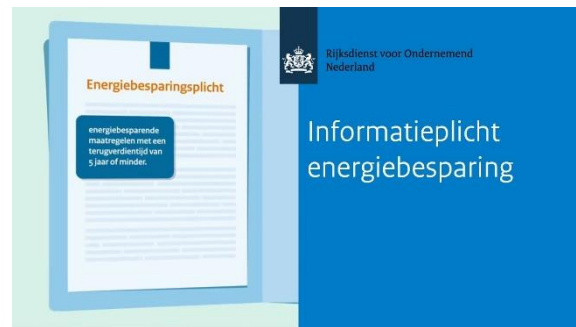
1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

Energiebesparingsplicht

- Voor gebouwen met een jaargebruik vanaf 50.000 kWh of 25.000 m3 gas (of equivalent);
- Verplichting tot het uitvoeren van de Erkende maatregelen (branchespecifieke maatregelen);
- Nieuwe erkende maatregelen lijst per 2023;
- Natuurlijk en zelfstandig moment;
- Technische en economische randvoorwaarden.

Informatieplicht

- Plicht tot vierjaarlijks rapporteren welke maatregelen wel of niet zijn genomen;
- Invoering middels eLoket, eHerkenning niveau 2+ vereist.

1. WETTELIJKE VERPLICHTINGEN

Energielabel C voor kantoren

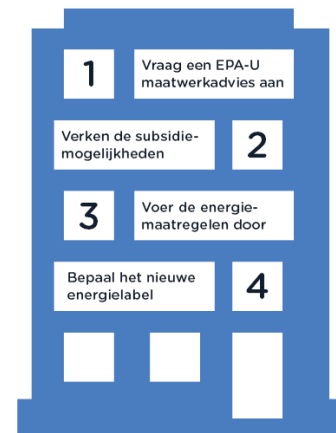
- Per 1 januari 2023;
- Verplicht voor kantoren vanaf 100 m²;
- Gebruiksoppervlakte van gebouw is minimaal 50% kantoorfunctie;
- Monumenten vrijgesteld;
- Bij sloop of transformatie binnen 2 jaar, geen verplichting;
- Indien tvt >10 jaar zijn, volstaan maatregelen <10 jaar met bijbehorend label.

Energielabel A voor labelplichtige gebouwen

- Verplicht vanaf 2030;
- Geldig voor alle labelplichtige gebouwen;
- Wettelijke nog niet vastgesteld.

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

JOUW KANTOOR NAAR ENERGIELABEL C

2. METHODIEKEN

Energielabels: inzicht in labelverbetering

- Maatwerk adviesrapport;
- Erkende Maatregelen (EMS) per branche.

1. Wettelijke verplichtingen
2. **Methodieken**
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

2. METHODIEKEN

1. Wettelijke verplichtingen
2. **Methodieken**
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

Subsidies

- Energieprestatieverbetering (EIA)
 - Minimaal label B en 3 labelsprongen;
 - Minimaal 2 maatregelen doorvoeren;
 - Maatwerkadvies meenemen in subsidie.
- Energie investeringsaftrek (EIA)
 - Investeringskosten aftrekken van de winst -> lagere fiscale winst
- Investeringssubsidie Duurzame Energie (ISDE)
 - Diverse energiebesparende maatregelen;
- Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie (SDE++)
 - Met name grotere installaties (vanaf ±40 zonnepanelen)

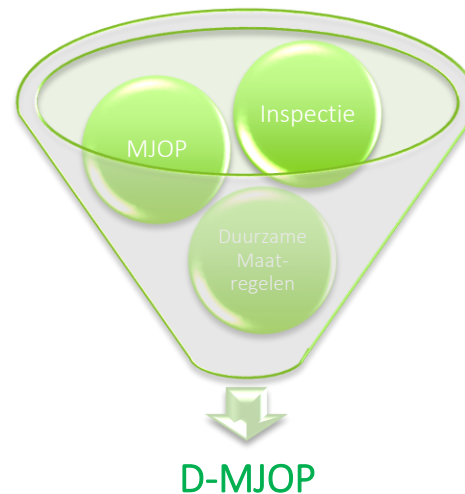

2. METHODIEKEN

1. Wettelijke verplichtingen
2. **Methodieken**
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

D-MJOP

- Duurzaam Meerjaren Onderhoudsplan
 - Combinatie van MJOP en duurzaamheidsonderzoek;
 - Integratie van duurzame maatregelen op natuurlijke momenten;
 - Totaaloverzicht groot onderhoud/investeringen gebouw.
- Diverse varianten
 - EMS: Erkende Maatregelen Scan;
 - De "E" van de RVB BOEI-methodiek;
 - Maatwerkadviezen integreren;
 - Iedere andere variant van duurzame maatregelen.

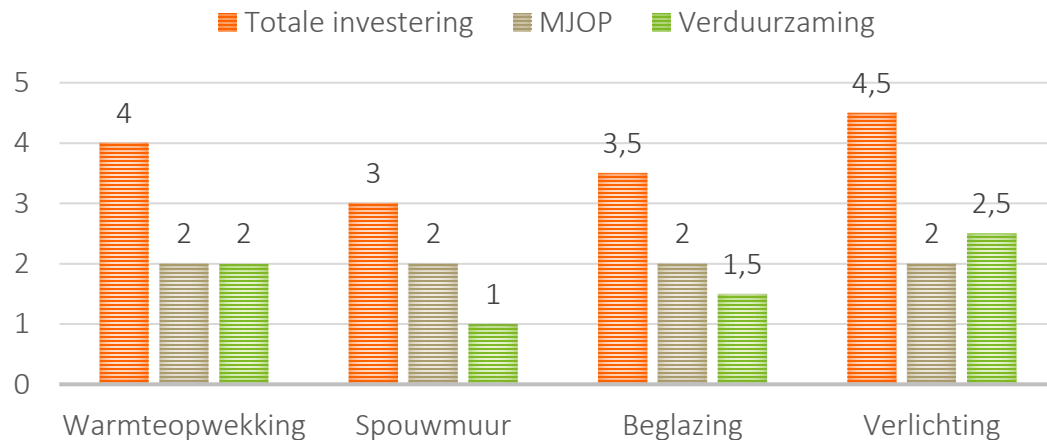
2. METHODIEKEN

D-MJOP: uw resultaat

- Overzicht investeringen;
 - Separaat en als totaal
- Altijd maatwerk;
- Sturingsmechanisme financieel;
- Grip op ambities;

1. Wettelijke verplichtingen
2. **Methodieken**
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

D-MJOP

3. QUICK WINS

Erkende Maatregelen

- Energiemonitoring (EBS)
- Weersafhankelijke regeling CV
- Thermostatische radiatorknoppen
- Spouwmuurisolatie
- Isoleren leidingen en appendages

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. **Quick Wins**
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. **Kengetallen**
5. Voorbeeldcase

4. KENGETALLEN

Label C verplichting

- Vanaf ± 1990 voldoet aan label C verplichting;
- Bij het nemen van alle erkende maatregelen -> label C.

Kosten labelverbetering

- Naar label C vanaf
- Kosten per m2

G	F	E	D	C	B
€57	€14	€13	€9		
- Naar label A vanaf
- Kosten per m2

€64	€37	€37	€21	€11	€6
-----	-----	-----	-----	-----	----

5. VOORBEELDCASE

1. Wettelijke verplichtingen
2. Methodieken
3. Quick Wins
4. Kengetallen
5. Voorbeeldcase

